Pojęcia kluczowe: *dziedzictwo kulturowe, bezpieczeństwo narodowe, polityka państwowa, agresja hybrydowa, Ukraina, ochrona zabytków, bezpieczeństwo humanitarne*

Dmytro Dzwinczuk, Zinowij Szafran

Polityka państwowa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w warunkach współczesnych wyzwań dla bezpieczeństwa narodowego

Abstrakt

Artykuł poświęcony jest badaniu ochrony dziedzictwa kulturowego jako elementu systemu bezpieczeństwa narodowego Ukrainy w warunkach wojny hybrydowej i agresji zbrojnej. Autor analizuje akty normatywno-prawne, mechanizmy instytucjonalne i dokumenty strategiczne, które określają politykę państwa w zakresie ochrony dziedzictwa historyczno-kulturowego, i dowodzi, że dziedzictwo kulturowe jest nie tylko kategorią humanitarną, ale także ważnym czynnikiem stabilności, tożsamości i podmiotowości państwa w zakresie bezpieczeństwa. Szczególną uwagę poświęcono współczesnym wyzwaniom związanym z ogromnymi stratami dóbr kultury w wyniku działań wojennych, a także analizie międzynarodowych inicjatyw i umów, takich jak konwencja UNESCO z 2003 r. i konwencja nikozjańska Rady Europy. Zaproponowano praktyczne kierunki wzmocnienia zarządzania państwowego w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego – cyfrową inwentaryzację, utworzenie wyspecjalizowanych jednostek wojskowych, integrację z krajowymi strategiami bezpieczeństwa i sprawiedliwości w okresie przejściowym. Wyniki badań wskazują na potrzebę systemowego przemyślenia roli kultury jako kluczowego elementu paradygmatu bezpieczeństwa państwa.

I. Postawienie problemu

W dzisiejszych realiach geopolitycznych, zwłaszcza w warunkach pełnej wojny prowadzonej przeciwko Ukrainie, kwestia ochrony dziedzictwa kulturowego nabiera szczególnego znaczenia zarówno z punktu widzenia zachowania tożsamości narodowej, jak i zapewnienia bezpieczeństwa narodowego.

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

Należy zauważyć, że dziedzictwo kulturowe to nie tylko zbiór zabytków kultury materialnej i niematerialnej, ale także podstawa symbolicznego kapitału narodu, element spójności społecznej, źródło duchowej mobilizacji społeczeństwa. Właśnie w kontekście ukraińskim, gdzie kultura stała się celem agresywnej polityki rusyfikacji, wpływów propagandowych i fizycznego niszczenia obiektów historyczno-kulturowych, ochrona dziedzictwa kulturowego wykracza poza kwestie czysto humanitarne i nabiera znaczenia strategicznego.

Pomimo istnienia podstawy prawnej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego (w szczególności ustaw Ukrainy „O ochronie dziedzictwa kulturowego", „O kulturze", „O państwowej strategii rozwoju regionalnego" i „O narodowej strategii rozwoju kultury"), skuteczność jej wdrażania pozostaje niewystarczająca. Aktualny pozostaje problem integracji polityki ochrony dziedzictwa kulturowego z ogólnokrajowym systemem planowania strategicznego w dziedzinie bezpieczeństwa narodowego. Należy również rozwiązać kwestie koordynacji międzyresortowej, niewystarczającego zapewnienia zasobów, słabej cyfrowej inwentaryzacji zabytków oraz braku mechanizmów szybkiego reagowania w przypadku zniszczenia obiektów kultury w wyniku działań wojennych.

W związku z powyższym pojawia się problem naukowy – sformułowanie spójnej koncepcji polityki państwowej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w Ukrainie jako czynnika bezpieczeństwa narodowego.

II. Analiza najnowszych badań i publikacji

W ostatnich latach w ukraińskim dyskursie naukowym i analitycznym znacznie wzrosło zainteresowanie tematem ochrony dziedzictwa kulturowego jako elementu bezpieczeństwa państwowego, ze względu na hybrydową wojnę Rosji przeciwko Ukrainie i systematyczne niszczenie kulturowych symboli tożsamości ukraińskiej. Solidną podstawę analityczną do zrozumienia tej problematyki stanowią zarówno monografie naukowe, jak i projekty inicjatyw ustawodawczych oraz publikacje w specjalistycznych wydawnictwach.

W pracy *Hybrydowa agresja Rosji: lekcje dla Europy*[1] Ye. Mahda traktuje kulturę jako cel hybrydowego wpływu ze strony Rosji. Autor kładzie nacisk na systemowe wykorzystanie narzędzi wojny informacyjnej, rewizjonizmu historycznego i niszczenia przestrzeni kulturowej w celu podważenia jedności narodowej. Praktyczne aspekty wdrażania norm międzynarodowego prawa humanitarnego w tej dziedzinie zostały zbadane w publikacji Ya. Savchenko, T. Korotkyi i M. Tymochko[2]. Autorzy podkreślają

1 Ye. Mahda, *Hibrydna ahresiia Rosii: uroky dlia Yevropy*, Kyiv: KALAMAR, 2017, s. 268.

2 Ya. Savchenko, T. Korotkyi, M. Tymochko, *Implementatsiia norm mizhnarodnoho humanitarnoho prava shchodo zakhystu kulturnykh tsinnostei do zakonodavstva Ukrainy: stan ta okremi pytannia*. http://surl.li/irgnq

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

niewystarczający poziom ochrony prawnej dóbr kultury podczas konfliktów zbrojnych, a także wzywają do włączenia norm konwencji haskiej z 1954 r. do wewnętrznego ustawodawstwa Ukrainy.

Znaczący wkład w opracowanie normatywno-prawnych i kulturowo-ideologicznych podstaw ochrony dziedzictwa wniosła O. A. Menska. W swoich licznych publikacjach[3,4] naukowiec omawia rolę polityki państwowej w procesach dekomunizacji, derusyfikacji i kształtowania pamięci narodowej. W publikacji E. Arkhypowej i O. Klevchuka[5] omówiono mechanizmy regulacji państwowej w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego. Autorzy zauważają, że pomimo istniejących instytucjonalnych środków ochrony, ich skuteczność jest ograniczona przez niewystarczającą koordynację międzyresortową i niski poziom cyfryzacji ewidencji zabytków.

V.L. Malimon[6] rozważa ochronę dziedzictwa kulturowego jako element bezpieczeństwa humanitarnego, autor podkreśla konieczność pilnego wzmocnienia obecności państwa w sferze kultury, w szczególności poprzez aktualizację priorytetów wsparcia budżetowego, decentralizację zarządzania instytucjami kulturalnymi oraz opracowanie antykryzysowych mechanizmów ochrony dziedzictwa w warunkach działań wojennych. Szczególnie podkreślana jest strategiczna rola kultury jako środka konsolidacji społeczeństwa i narzędzia oporu narodowego.

W ten sposób przeanalizowane źródła określają szeroki zakres teoretycznych i praktycznych podejść do integracji kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego w paradygmacie bezpieczeństwa narodowego. Jednocześnie znaczna część publikacji podkreśla potrzebę rozszerzenia regulacji prawnych, odnowy instytucjonalnej, cyfrowej transformacji systemu ochrony, a także mobilizacji zasobów kulturowych w przeciwdziałaniu zagrożeniom hybrydowym.

III. Cel i założenia publikacji

Celem badania jest kompleksowe teoretyczno-prawne zrozumienie polityki państwa w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego w kontekście zapewnienia bezpieczeństwa narodowego Ukrainy, a także identyfikacja aktualnych wyzwań

3 O. A. Menska, *Derzhavna polityka natsionalno-kulturnoi pamiati Ukrainy v protsesakh dekomunizatsii, deradianizatsii ta derusyfikatsii v umovakh novoi realnosti. Scienceof XXI century: development, main the ories and achievements: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference. (June 30, 2023). Helsinki*, Republic of Finland: European Scientific Platform, s. 62–65.

4 O. A. Menska, *Zberezhennia obiektiv kulturnoi spadshchyny Ukrainy v konteksti dekomunizatsii ta derusyfikatsii. Proceedings of the IV International scientific and theoretical conference «The process and dynamics of the scientific path». (June 16, 2023) Athens*, Hellenic Republic, s. 48–52.

5 Ye. Arkhypova, O. Klevchuk, *Derzhavne rehuliuvannia u sferi okhorony kulturnoi spadshchyny Ukrainy. Investytsii: praktyka ta dosvid*,13 14, https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.13-14.51

6 V. I. Malimon, *Priorytety derzhavnoi kulturnoi polityky Ukrainy v umovakh viiny*. http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2076/2077

i sformułowanie kierunków doskonalenia instytucjonalno-prawnego mechanizmu jej realizacji w warunkach agresji hybrydowej i stanu wojennego.

Zadaniem niniejszego badania jest uzasadnienie roli ochrony dziedzictwa kulturowego jako priorytetowego kierunku polityki państwa w kontekście bezpieczeństwa narodowego Ukrainy. Szczególną uwagę poświęcono analizie współczesnych wyzwań, zapewnieniu legislacyjnemu oraz perspektywom udoskonalenia odpowiednich mechanizmów w czasie wojny.

IV. Przedstawienie głównego materiału

W warunkach pełnej agresji Federacji Rosyjskiej przeciwko Ukrainie kwestia ochrony dziedzictwa kulturowego nabrała niezwykłego znaczenia nie tylko jako aspekt polityki humanitarnej, ale także jako element zapewnienia bezpieczeństwa narodowego. Niszczenie zabytków kultury, archiwów, bibliotek, obiektów sakralnych, muzeów i obiektów archeologicznych jest nie tylko skutkiem działań wojennych, ale także świadomymi aktami kulturowego ludobójstwa, mającymi na celu zniszczenie tożsamości narodu ukraińskiego. W tym kontekście ochrona dziedzictwa kulturowego jawi się jako strategiczny kierunek polityki państwa, wymagający odpowiedniego wsparcia normatywnego, instytucjonalnego i zasobowego.

Należy zauważyć, że kształtowanie się pojęcia „dziedzictwo kulturowe" odbywało się w kontekście ewolucji wyobrażeń o wartościach jako składnikach kapitału kulturowego. Początkowo związane z kategorią obiektów materialnych lub sakralnych, pojęcie to uległo transformacji w wyniku zmiany paradygmatycznych podejść w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku. Jak pokazują wyniki badań, rozwój wyobrażeń o dziedzictwie kulturowym odbywał się w ramach przejścia od koncepcji zachowania poszczególnych zabytków do zintegrowanego modelu aktywnego włączania wartości do współczesnych praktyk społecznych. Podstawą teoretyczną takich przemian stała się koncepcja kapitału kulturowego, która została naukowo sformułowana, w szczególności w pracach D. Trosby[7], określającej dziedzictwo jako zasób istotny z ekonomicznego punktu widzenia, ale jednocześnie symboliczny.

Sam termin „dziedzictwo kulturowe" w międzynarodowym polu prawnym zaczął być aktywnie stosowany dopiero w drugiej połowie XX wieku. Konceptualizacja tego pojęcia związana jest z działalnością Organizacji Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury (UNESCO), utworzonej w 1946 r. jako instytucjonalna odpowiedź na potrzebę budowania bezpieczeństwa humanitarnego w powojennym świecie. W ramach mandatu UNESCO położono podwaliny pod koncepcję dziedzictwa jako

7 D. Trosby, *Cultural capital*, „Journal of Cultural Economics" 1999/23, s. 3.

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

zasobu służącego zapewnieniu dialogu międzykulturowego, niedyskryminacyjnego dostępu do dóbr kultury oraz gwarancji podstawowych praw i wolności[8].

Znaczącym etapem instytucjonalizacji pojęcia „dziedzictwo kulturowe" było przyjęcie konwencji haskiej o ochronie dóbr kulturalnych w przypadku konfliktu zbrojnego (1954 r.), która opierała się na normach międzynarodowego prawa humanitarnego, zapisanych w konwencjach haskich z 1899 i 1907 r., a także w pakcie waszyngtońskim z 15.04.1935 r.[9], w którym określono zasady nieodłączności dziedzictwa kulturowego od rozwoju cywilizacyjnego, niedopuszczalności jego celowego niszczenia oraz zobowiązania państw do ochrony obiektów o wartości kulturowej w warunkach agresji zbrojnej.

W związku z tym proces kształtowania koncepcji dziedzictwa kulturowego był wynikiem zmian filozoficznych, prawnych i zarządczych, które stopniowo przekształciły działalność w zakresie ochrony zabytków z czysto ochronnej w strategicznie istotny wektor polityki państwowej i współpracy międzynarodowej.

Rozważając bezpieczeństwo narodowe w kontekście wymiaru humanitarnego, należy podkreślić rozszerzenie jego funkcjonalnego znaczenia – od tradycyjnie interpretowanego bezpieczeństwa wojskowo-politycznego do zapewnienia trwałości przestrzeni identyfikacyjnej narodu. W tym aspekcie dziedzictwo kulturowe występuje nie tylko jako przedmiot działalności ochronnej, ale jako czynnik systemotwórczy jedności narodowej, który kształtuje symboliczną ramę spójności społecznej.

W dzisiejszych warunkach, gdy wojna ma charakter hybrydowy i toczy się nie tylko w sferze fizycznej, ale także semantycznej, szczególnego znaczenia nabiera ochrona pamięci historycznej, wartości, języka i tradycji. Niszczenie obiektów dziedzictwa kulturowego, manipulowanie narracjami historycznymi, podrabianie kodu kulturowego to formy miękkiej siły przeciwnika, mające na celu fragmentację tożsamości zbiorowej. W związku z tym polityka kulturalna w zakresie ochrony dziedzictwa powinna być postrzegana jako instrument stabilności państwa, który jest w stanie nie tylko przeciwstawić się destrukcyjnym wpływom, ale także kształtować pozytywne znaczenia, wzmacniając humanitarne podstawy bezpieczeństwa narodowego.

Ochrona dziedzictwa kulturowego w Ukrainie opiera się na postanowieniach Konstytucji, która nakłada na państwo obowiązek zapewnienia ochrony obiektów o wartości kulturowej, a także sprzyjana zwrotowi dóbr kultury znajdujących się poza granicami kraju. Jak wynika z analizy przepisów art. 54 ustawy zasadniczej, ta norma konstytucyjna pełni funkcję ideologicznej i prawnej podstawy kształtowania polityki

8 O. Kopiievska, *Vsesvitnia kulturna spadshchyna: rehuliuvannia mizhnarodnym pravom*. Derzhava i pravo: zb. nauk. pr. Kyiv, 2006, t. 33. s. 25–30.

9 Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 r. № 254k/96-VR, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

państwa w dziedzinie kultury, gdzie element ochronny pełni rolę gwaranta ciągłości identyfikacyjnej, suwerenności narodowej i bezpieczeństwa humanitarnego.

Ewolucja legislacyjna w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego świadczy o stopniowym przejściu od modelu postsowieckiego do paradygmatu integracji europejskiej. Przyjęcie ustaw Ukrainy „O wywozie, przywozie i zwrocie dóbr kultury" (1999 r.)[10] oraz „O ochronie dziedzictwa kulturowego" (2000 r.)[11] stanowiło próbę ujednolicenia krajowego pola prawnego z międzynarodowymi standardami, w szczególności z konwencją UNESCO z 1972 r. Jednak ograniczoność ram prawnych dotyczących dziedzictwa niematerialnego nadal się utrzymuje, o czym świadczy brak wdrożenia konwencji UNESCO z 2003 r.[12] oraz konwencji ramowej Rady Europy (2005 r.)[13].

Na szczególną uwagę zasługuje inicjatywa ustawodawcza nr 9072 z dnia 2.03.2023 r., która proponuje wprowadzenie zmian do ustawy Ukrainy „O bezpieczeństwie narodowym Ukrainy" w celu włączenia kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego do bloku bezpieczeństwa. Projekt przewiduje włączenie przepisów dotyczących ochrony pamięci narodowej, środowiska kulturowego i wartości do mechanizmów zapewniających stabilność państwa, co odpowiada współczesnej wizji humanitarnej składowej bezpieczeństwa narodowego[14]. Zgodnie z tym ochrona dziedzictwa kulturowego jest postrzegana nie tylko jako funkcja społeczno-kulturowa, ale jako element systemowego przeciwdziałania zagrożeniom hybrydowym.

W tym kontekście znamienne jest stanowisko kijowskiego politologa E. Magdy, który argumentuje, że to właśnie ekspansja kulturowa jest fundamentalnym elementem hybrydowej agresji Federacji Rosyjskiej. Pod wyrafinowanymi hasłami „ochrony ludności rosyjskojęzycznej" Moskwa nie tylko legitymizuje swoją obecność wojskową na terytoriach Ukrainy, ale także prowadzi systemową wojnę przeciwko pamięci historycznej, tożsamości kulturowej i językowi jako kluczowym wyznacznikom tożsamości.

Stanowiska naukowe L. Strilchuka i R. Mykhalchuka potwierdzają tezę o wojnie kulturowej jako nieodłącznym elemencie konfliktu hybrydowego. Podkreślają oni interwencję informacyjną, mającą na celu przeprogramowanie narracji historycznych,

10 Pro vyvezennia, vvezennia ta povernennia kulturnykh tsinnostei: Zakon Ukrainy vid 21.09.1999№ 1068-XIV. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1068-14

11 Pro okhoronu kulturnoi spadshchyny: Zakon Ukrainy vid 8 chervnia 2000 r. № 1805-III. https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1805-14#Text

12 Konventsiia pro okhoronu nematerialnoi kulturnoi spadshchyny. Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69

13 Ramkova konventsiia Rady Yevropy pro znachennia kulturnoi spadshchyny dlia suspilstva. Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719#Text

14 Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy „Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy" shchodo zberezhennia kulturnoi spadshchyny Ukrainy ta natsionalnoi pamiati. Proekt Zakonu Ukrainy, Karta prokhodzhennia proektu vid 02.03.2023 № 9072. https://ips.ligazakon.net/document/JI08861I

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

manipulację pamięcią i podmianę kodów kulturowych poprzez niszczenie zabytków i nadawanie pseudohistorycznych treści[15].

Zgodnie ze Strategią bezpieczeństwa narodowego Ukrainy (dekret prezydenta nr 392/2020) i Strategią bezpieczeństwa wojskowego Ukrainy (dekret prezydenta nr 121/2021) rozwój kultury ukraińskiej jest postrzegany jako podstawa konsolidacji narodu i element przeciwdziałania agresji humanitarnej. W związku z tym polityka kulturalna jest coraz bardziej aktywnie integrowana z wymiarem bezpieczeństwa[16]. Oczywiste jest, że w XXI wieku wartości kulturowe stały się celem nie tylko ideologicznej, ale i fizycznej agresji, co szczególnie wyraźnie ujawniło się podczas zbrojnej inwazji Rosji na Ukrainę.

Ponadto współpraca międzynarodowa – jako instrument polityki państwowej – zapewnia podstawę prawną dla ochrony i restytucji wartości kulturowych. Ratyfikacja przez Ukrainę konwencji nikozjańskiej Rady Europy w 2025 r. stała się ważnym krokiem w kierunku kryminalizacji przestępstw przeciwko dziedzictwu kulturowemu. W ten sposób utrwalono możliwość międzynarodowej ekstradycji osób winnych wandalizmu kulturowego, co jest nieodłącznym elementem mechanizmu globalnego reagowania na zagrożenia dla bezpieczeństwa kulturowego[17].

Należy podkreślić, że proces instytucjonalizacji państwowej polityki kulturalnej jako elementu systemu bezpieczeństwa narodowego powinien obejmować pełen zakres obiektów dziedzictwa kulturowego – od zabytków architektury i archeologii po elementy dziedzictwa niematerialnego, reprezentowane w tradycyjnych formach ekspresji kulturowej, narracjach etnicznych, języku, obrzędach i rzemiośle. Według oficjalnych informacji Ukraińskiego Funduszu Kulturalnego w wyniku działań wojennych uszkodzeniu lub całkowitemu zniszczeniu uległo ponad 1300 obiektów infrastruktury kulturalnej, w tym 69 instytucji muzealnych i 305 obiektów sakralnych[18]. W tym kontekście szczególne znaczenie ma wdrożenie postanowień Konwencji UNESCO w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego z 2003 r., która przewiduje stworzenie kompleksowego krajowego systemu ewidencjonowania, identyfikacji cyfrowej, weryfikacji i ochrony prawnej odpowiednich obiektów, z uwzględnieniem kryteriów autentyczności, ciągłości i aktywności funkcjonalnej.

Obecnie ochrona zarówno materialnych, jak i niematerialnych elementów kultury narodowej przekształca się z drugorzędnej funkcji humanitarnej w strategiczny

15 L. Strilchuk, *Informatsiina viina yak skladova suchasnykh hibrydnykh voien (na prykladi Hruzii ta Ukrainy)*, „Litopys Volyni" 2023/28, s. 235–239.

16 *Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy». Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text

17 *Zelenskyi pidpysav zakon pro ratyfikatsiiu Nikosiiskoi konventsii, shcho stosuietsia zakhystu kulturnykh tsinnostei ZMINA*. https://zmina.info/news/zelenskyj-pidpysav-zakon-pro-ratyfikacziyu-nikosijskoyi-konvencziyi-shho-stosuyetsya-zahystu-kulturnyh-czinnostej/

18 V. Potapenko i in., *Kulturna spadshchyna ta natsionalna bezpeka : analitychna dopovid*, red. V. Potapenko, Kyiv: NISD, 2023, s. 58. https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.08

priorytet polityki państwowej. Jednakże oczywiste jest, że obecny model zarządzania państwowego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego charakteryzuje się fragmentarycznością, administracyjną inercją i niskim poziomem koordynacji międzyresortowej. Przykładem może być sytuacja z zarządzaniem krajowymi rejestrami dóbr kultury, które funkcjonują w oderwaniu od siebie, bez ujednoliconych standardów identyfikacji cyfrowej i dostępu. W rezultacie organy państwowe nie dysponują aktualnymi danymi na temat stanu obiektów dziedzictwa, w szczególności na terytoriach tymczasowo okupowanych, co uniemożliwia adekwatną reakcję na zagrożenia i szkodzi procesom restytucji.

Rozważmy przykład braku wyspecjalizowanych jednostek ochrony dóbr kultury w ramach systemu planowania obronnego. Pomimo postanowień konwencji haskiej z 1954 r. siły zbrojne Ukrainy nadal nie dysponują stałym mechanizmem angażowania specjalistów do ochrony dziedzictwa kulturowego w strefie działań wojennych. W rezultacie niszczenie zabytków architektury, uszkodzenia obiektów sakralnych i nielegalny wywóz artefaktów pozostają bez prawnej i fizycznej reakcji, co świadczy o głębokiej luce zarządczej, którą należy wypełnić poprzez szczegółowe uregulowanie uprawnień Sił Zbrojnych Ukrainy w zakresie bezpieczeństwa kulturowego.

Przeanalizowane systemowe dysfunkcje zarządzania w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego wskazują na strukturalne rozbieżności między polityką bezpieczeństwa a zarządzaniem humanitarnym. Niewystarczające uwzględnienie kwestii ochrony dziedzictwa w strategiach bezpieczeństwa narodowego świadczy o fragmentaryczności wizji państwowej doktryny bezpieczeństwa. Brak jasnych algorytmów działania w przypadku uszkodzenia lub utraty obiektów kultury znacznie obniża skuteczność reagowania na wyzwania o charakterze hybrydowym. Niski poziom zdolności kadrowej organów ochrony dziedzictwa, zwłaszcza na szczeblu lokalnym, utrudnia realizację przepisów normatywnych i mechanizmów instytucjonalnych ochrony.

Zgodnie z koncepcją efektywności zarządzania strategia modernizacji systemu administracji publicznej w tej dziedzinie powinna opierać się na zasadach decentralizacji, cyfryzacji, integracji międzysektorowej i ciągłości regulacyjnej. Przykładem skutecznej praktyki instytucjonalnej może być doświadczenie Republiki Francuskiej, gdzie ochrona dziedzictwa kulturowego jest traktowana jako element systemu obrony cywilnej. Dzięki temu zapewniona jest szybka mobilizacja zasobów w celu ochrony obiektów o znaczeniu kulturowym w sytuacjach nadzwyczajnych.

Podsumowanie istniejących wyzwań pozwala sformułować główne kierunki reorganizacji modelu zarządzania. Utworzenie jednolitego cyfrowego rejestru obiektów dziedzictwa kulturowego zapewni integralność ewidencji, ciągłość prawną i możliwość międzynarodowego monitorowania. Inwentaryzacja strat kulturowych i wprowadzenie mechanizmów międzynarodowego ścigania prawnego pozwoli na rejestrowanie uszkodzeń, zniszczeń lub nielegalnego przemieszczania obiektów, otwierając

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

perspektywy dla sądowej ochrony interesów państwa w jurysdykcjach międzynarodowych. W rezultacie taka systematyzacja stanie się podstawą do oceny prawnej wyrządzonych szkód i wszczęcia procedur restytucji zgodnie z postanowieniami konwencji nikozjańskiej Rady Europy.

Integracja kwestii ochrony dziedzictwa kulturowego z krajowymi strategiami deokupacji, odbudowy po konflikcie i sprawiedliwości przejściowej jest pilna. Uwzględnienie aspektu humanitarnego w procesach transformacji polityki publicznej przyczyni się do umocnienia legitymizacji władzy na terytoriach deokupowanych, zachowania ciągłości historycznej i tożsamości kulturowej. Jako przykład perspektywicznego kierunku należy rozważyć utworzenie w ramach Sił Zbrojnych Ukrainy wyspecjalizowanych pododdziałów ochrony obiektów dziedzictwa kulturowego, co jest zgodne z normami konwencji haskiej z 1954 r.

Realizacja wymienionych działań pozwoli stworzyć zintegrowany system zarządzania w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego jako elementu bezpieczeństwa narodowego. W rezultacie oczekuje się wzmocnienia stabilności humanitarnej państwa, zachowania pamięci instytucjonalnej i umocnienia tożsamości w kontekście trwającej agresji hybrydowej. Inicjatywa w dziedzinie ochrony kultury może również zapewnić Ukrainie międzynarodową pozycję lidera w instytucjonalizacji nowych podejść do bezpieczeństwa w zakresie ochrony dóbr kultury.

V. Wniosek

W związku z tym, w obecnych warunkach zbrojnej agresji przeciwko Ukrainie ochrona dziedzictwa kulturowego nabiera znaczenia nie tylko humanitarnego, ale przede wszystkim bezpieczeństwa. Analiza krajowych i międzynarodowych podejść naukowych, inicjatyw normatywno-prawnych i praktycznych działań państwa wskazuje na kształtowanie się nowego paradygmatu, w którym ochrona dziedzictwa kulturowego jest postrzegana jako narzędzie wzmacniania tożsamości narodowej, suwerenności duchowej i odporności społeczeństwa na zagrożenia hybrydowe.

Polityka kulturalna, zintegrowana ze strategiami bezpieczeństwa narodowego i wojskowego, nabiera strategicznego znaczenia w kontekście przeciwdziałania ekspansji informacyjnej i kulturowej ze strony państwa agresora. W związku z tym priorytetami polityki państwowej powinny stać się rozbudowa cyfrowej infrastruktury ewidencjonowania i ochrony obiektów kultury, inwentaryzacja strat, utworzenie wyspecjalizowanych struktur w dziedzinie bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości, a także aktywizacja współpracy międzynarodowej w oparciu o mechanizmy prawa konwencyjnego.

Kompleksowe przemyślenie roli dziedzictwa kulturowego jako czynnika bezpieczeństwa narodowego tworzy podstawę do kształtowania spójnej polityki państwowej,

DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

zdolnej zapewnić nie tylko zachowanie środowiska historyczno-kulturowego, ale także stabilność państwa ukraińskiego w obliczu zagrożeń wymierzonych w jego fundamenty humanitarne i identyfikacyjne. W tym sensie ochrona dziedzictwa staje się jednym z warunków zachowania państwowości w warunkach odbudowy wojennej i pokonfliktowej.

dr hab. Dmytro Dzvinchuk prof.

Zasłużony Pracownik Oświaty Ukrainy. Dyrektor Instytutu Szkolenia Humanitarnego i Administracji Publicznej. Iwano-Frankiwski Narodowy Uniwersytet Techniczny Nafty i Gazu.

PhD, habilitated, professor, Meritorious Worker of Education of Ukraine. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine.

ORCID: 0000–0002-6391-3822

Zenoviy Shafran

Student studiów magisterskich administracji publicznej i zarządzania. Iwano-Frankiwski Narodowy Uniwersytet Techniczny Nafty i Gazu.

Master's student of Public Administration and Management. Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas, Ukraine.

Abstract

Keywords: *cultural heritage, national security, state policy, hybrid aggression, Ukraine, monument protection, humanitarian security*

State policy of cultural heritage protection in the context of modern challenges to national security

The article is devoted to the study of the protection of cultural heritage as a component of the national security system of Ukraine in the context of hybrid war and armed aggression. The authors analyse normative legal instruments, institutional mechanisms, and strategic documents that determine state policy in the field of preserving historical and cultural heritage, and argue that cultural heritage is not only a humanitarian category, but also an important factor for the stability, identity and subjectivity of the state. Special attention is paid to modern challenges

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2

associated with large-scale losses of cultural assets as a result of military actions, as well as to analysis of international initiatives and agreements, such as the 2003 UNESCO Convention and the Nicosia Convention of the Council of Europe. Practical directions for strengthening state governance in the field of cultural heritage protection are proposed: digital inventory, creation of specialized military units, integration into national security, and transitional justice strategies. The results of the study demonstrate the need for a systematic rethinking of the role of culture as a key element of the state's security paradigm.

Bibliografia

1. **Архипова Є. О., & Клевчук О. О.,** *Державне регулювання у сфері охорони культурної спадщини України*, „Інвестиції: практика та досвід" 2021, s. 13–14. https://doi.org/10.32702/2306-6814.2021.13-14.51
2. **Копієвська О.,** *Всесвітня культурна спадщина: регулювання міжнародним правом*, „Держава і право : зб. наук. пр." Київ, 2006. Вип. 33. С. 25–30
3. *Конвенція про охорону нематеріальної культурної спадщини*, „Офіційний вебпортал парламенту України", https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_d69
4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text
5. *Культурна спадщина та національна безпека: аналітична доповідь*, red. В. Потапенко, Київ : НІСД, 2023, s. 58. https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.08
6. **Магда Є.,** *Гібридна агресія Росії: уроки для Європи,* Київ : КАЛАМАР 2017, s. 268
7. **Малімон В. І.,** *Пріоритети державної культурної політики України в умовах війни*, http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/2076/2077
8. **Менська О. А.,** *Державна політика національно-культурної пам'яті України в процесах декомунізації, дерадянізації та дерусифікації в умовах нової реальності. Science of XXI century: development, main theories and achievements: collection of scientific papers*, „SCIENTIA" with Proceedings of the IV International Scientific and Theoretical Conference. (June 30, 2023). Helsinki, Republic of Finland: European Scientific Platform. С. 62–65
9. **Менська О. А.,** *Збереження об'єктів культурної спадщини України в контексті декомунізації та дерусифікації.* Proceedings of the IV International scientific and theoretical conference „The process and dynamics of the scientific path", June 16, 2023, Athens, Hellenic Republic, s. 48–52
10. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей: Закон України від 21.09.1999 № 1068-XIV. https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1068-14

11. Про внесення змін до Закону України «Про національну безпеку України» щодо збереження культурної спадщини України та національної пам›яті. Проект Закону України, Карта проходження проекту від 02.03.2023 № 9072, https://ips.ligazakon.net/document/JI08861I
12. Про охорону культурної спадщини: Закон України від 8 червня 2000 р. № 1805-III, https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/1805-14#Text.
13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України», „Офіційний вебпортал парламенту України", https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text
14. Рамкова конвенція Ради Європи про значення культурної спадщини для суспільства, „Офіційний вебпортал парламенту України", https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_719#Text
15. **Савченко Я., Короткий Т., Тимочко М.,** *Імплементація норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту культурних цінностей до законодавства України: стан та окремі питання,* http://surl.li/irgnq
16. **Стрільчук Л.,** *Інформаційна війна як складова сучасних гібридних воєн (на прикладі Грузії та України)*, „Літопис Волині", 2023/28, s. 235–239
17. **Trosby D.,** *Cultural capital*, „Journal of Cultural Economics" 1999/23, s. 3
18. *Зеленський підписав закон про ратифікацію Нікосійської конвенції, що стосується захисту культурних цінностей*, „ZMINA", https://zmina.info/news/zelenskyj-pidpysav-zakon-pro-ratyfikacziyu-nikosijskoyi-konvencziyi-shho-stosuyetsya-zahystu-kulturnyh-czinnostej/

 DOI: 10.54383/0031-0344.2026.09.2